

Борис Милинковић*

СОЦИЈАЛНИ КАРАКТЕР МИСИЈЕ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У ПЕРИОДУ 1918. – 2018.

Сажетак

Узевши у обзир ријечи Господа Исуса Христа које нам преноси Јеванђеље по Матеју (Мт. 22, 38-40), видимо да једна од двије основне идеје хришћанства, јесте љубав према ближњима. Ова чињеница представља полазну тачку за свако евентуално разматрање на тему улоге Цркве у рјешавању социјалних проблема било којег друштва које баштини хришћанске вриједности. Како бисмо препознали основне елементе социјалног карактера мисије Српске Православне Цркве у периоду од 1918.-2018. године, обратили смо пажњу на неке од кључних момената у том периоду. Први моменат је свакако улога Српске Православне Цркве у периоду након великих страдања у Првом свијетском рату. Након тога обратили смо пажњу на положај и могућности деловања Цркве у времену Другог свијетског рата и послје њега. Следећи моменат највећих изазова за Српску Православну Цркву у периоду 1918.-2018. свакако су ратови деведесетих година XX вијека на простору бивше СФРЈ и социјални проблеми са којима се суочавамо у последњих двадесетак година, а који су директно или индиректно последица ратних сукоба. Из те перспективе смо се и позабавили анализом социјалног дјеловања Српске Православне Цркве у таквим приликама у стогодишњем периоду који је обиљежен великим страдањима српског народа, које је директно условљавало потребу за социјалним служењем свих елемената друштва, а самим тим и Цркве. На самим примјерима харитативне дјелатности Српске Православне Цркве у наведеном периоду, указали смо на то у чему је посебност Цркве у том сегменту у односу на друге организације које се баве рјешавањем социјалних

---

*

проблема друштва. Осим тога, поставили смо као додатно питање проучавање какав је утицај ширења и јачања јеванђељског учења у српском народу на рјешавање истих.

Кључне ријечи: Српска Православна Црква, мисија, Јеванђеље, служење.

1. УВОД

Овај својеврсни историјски преглед у којем ћемо обрадити неколико примјера социјалног рада Српске Православне Цркве у периоду 1918.-2018., постављен је на таквом концепту да се кроз саме примјере, осим података о конкретним резултатима рада, стави и нагласак на принцип на којем почива покретање и спровођење њене харитативне дјелатности. Примјери које ћемо изложити показате да харитативна дјелатност ни у ком случају не излази из оквира основне мисије Цркве у свијету, већ да је један од њених основних елемената. Поред тога, показаћемо и шта је то што организацију и реализацију харитативне дјелатности у Цркви чини специфичном у односу на друге организације које се баве хуманитарним радом.

2. ХАРИТАТИВНА ДЈЕЛАТНОСТ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У ПЕРИОДУ 1918.-2018.

Узевши у обзир чињеницу да је послање Цркве у историји утемељено у потреби за објављивањем хришћанског учења о спасењу човјека и свијета¹, јасно је да је било какво поређење између Цркве и неке друге заједнице или организације која се бави искључиво харитативном дјелатношћу, тешко оствариво. С тим у вези, полазимо од чињенице да је харитативна дјелатност само један елемент хришћанског учења који је укључен у општу идеју о односу човјека према човјеку, а који је недјељиво везан за идеју односа човјека према Богу². Захваљујући тако представљеним релацијама, постаје нам много јасније зашто у случају Српске Православне Цркве изостаје постојање систематског рада на харитативном пољу у било којем облику. Пошто систематизовање харитативне дјелатности у Цркви подразумјева стављање тог елемента хришћанског служења у први план, такав покушај би нас довео у сукоб са темељним хришћанским увјерењем по којем чињење добра треба бити засновано на јеванђељском принципу љубави, у којем случају је љубав и покретач и мјера динамике харитативног рада.

1 Јев. Мт. 28,19.

2 Јев. Мт. 22, 37-40.

Из тога је јасно да сваки покушај систематизовања харитативне дјелатности у Цркви не може бити успјешно реализован. Међутим, примјери које ћемо навести као манифестацију дјелатне хришћанске љубави кроз харитативну дјелатност Цркве у цјелини, показаше да тај принцип на којем је и функционисала харитативна дјелатност Српске Православне Цркве у протеклих сто година, исто тако може имати добре резултате.

2.1. Дјечији дом у Сарајеву

Дјечији дом у Сарајеву основан је 1929. године благословом тадашњег митрополита дабробосанског Петра Зимоњића, односно Светог Петра Сарајевског. Одлука о оснивању донијета је 08. јула 1929. године. Осим оснивања дјечијег дома, истом одлуком је предвиђено и оснивање забавишта и јавне кухиње за сиромашне.³ Податке о оснивању дјечијег дома у Сарајеву имамо и из једног кратког податка који у својој књизи „Српска Православна Црква у Босни и Херцеговини од 960. – 1930.“ износи прота Светислав Давидовић. Он наводи да је Црквена Општина у Сарајеву оснивач тог дома и да је у њему радило седам монахиња, међу којима је осим Српкиња, било и Русиња.⁴

Поменута одлука митрополита Петра донесена је на основу молбе Црквене општине у Сарајеву коју је иста претходно упутила викарном епископу др Иринеју Ђорђевићу у Сремске Карловце. Том молбом, Црквена општина Сарајево молила је владика Иринеја да одреди четири монахиње од којих би се формирала управа и пратеће службе сиротишта. Неколико дана након упућене молбе, владика Иринеј је писмено наложио управи манастира Кувеждина да у најкраћем року одреди четири монахиње које би одговарале потребама такве службе.⁵ Манастир Кувеждин је у то вријеме бројао око 40 монахиња и искушеница,⁶ од којих је велики број дошао из Русије након револуције. Толики број монахиња омогућавао је да један број њих може напустити манастир а да се његов редовни живот не наруши. Поступајући по благослову владике Иринеја, игуманија манастира Кувеждина, Меланија, лично је одвела 30. августа 1929. године у Сарајево три монахиње, двије искушенице и једну манастирску ученицу.⁷ У кратком периоду након доласка у

3 Петковић, Манастир Кувеждин, 36.

4 Давидовић, СПЦ у БИХ, 88.

5 Петковић, Манастир Кувеждин, 36.

6 Петковић, Манастир Кувеждин, 14.

7 Петковић, Манастир Кувеждин, 36.

Сарајево, игуманија је организовала рад дјечијег дома, забавишта и кухиње и за прву управницу поставила монахињу Ангелину Грачеву.⁸ У дјечијем дому испочетка је боравило петнаесторо дјеце од 3-6 година старости. У дому су имали обезбјеђен смјештај, храну, одјећу и обућу⁹. Број штићеника је брзо растао, тако да је само неколико мјесеци након почетка рада порастао на педесет.¹⁰ Иако је првобитна намјена дома било збрињавање сиромашне и напуштене дјеце, своје мјесто у дому су нашла и дјеца из богатих породица. То се десило захваљујући чињеници да је начин образовања и религиозно-моралног васпитања које је спровођено међу дјецом у дому привукао имућне родитеље да и своју дјецу укључе у један такав систем. Док је за незбринуту и сиромашну дјецу боравак у дому био бесплатан, за дјецу имућнијих родитеља услуге дома су наплаћиване.¹¹ Што се тиче финансирања дома и кухиње, осим Црквене општине, дио бриге је на себе преузело и министарство просвете, које је плаћало плате за један дио особља, с обзиром да је кухиња осим за кориснике дома, храну свакодневно спремала и за 30–50 сиромашних грађана Сарајева.¹²

Рад монахиња манастира Кувеждина у Сарајево је трајао девет година, након чега су оне прешле у манастир Ваведење у Београду. Редовне активности у дому, забавишту и кухињи су настављене и након одласка кувеждинских монахиња. Бригу око рада ових установа преузеле су монахиње манастира Дивљане код Беле Паланке.¹³ По избијању Другог свјетског рата, дом, забавиште и кухиња су престали са радом.

2.2. Дјечије склониште „Св. Никола“ у Битољу – „Богдај“

Рад ове установе смјештен је у периоду између два свјетска рата и везује се за личност тадашњег епископа охридског и касније охридско-битољског др Николаја Велимировића, односно Светог Николаја Охридског и Жичког. Дјечије склониште је покренуто крајем 1935. године као његова идеја, чију је реализацију започео тако што је у ту сврху купио једну стару напуштену турску кућу

8 Монахиња Ангелина Грачева је била образована Русиња из Петрограда. Замонашена је у Кувеждину. Сф. Петковић, *Манастир Кувеждин*, 13.

9 Петковић, *Манастир Кувеждин*, 37.

10 Васић, *Прва српска игуманија*, 69.

11 Петковић, *Манастир Кувеждин*, 37.

12 Петковић, *Манастир Кувеждин*, 39.

13 Васић, *Прва српска игуманија*, 73.

са окућницом у Битољу. Послове око уређења владика Николај је повјерио Надежди Ацић из Београда. Упоредо са радовима на уређењу, склониште је добило и своје прве штићенике а Надежда Ацић је постављена за управника. Њена препорука за то мјесто била је чињеница да је у Битољ дошла са искуством у раду са напуштеном дјецом, које је стекла радећи у дому „Мајка Јевросима“ у Београду¹⁴. Највише података о раду самог склоништа у Битољу данас и имамо управо захваљујући Надежди Ацић, која је сво вријеме рада склоништа веома марљиво водила евиденцију броја дјече, као и детаље који говоре о њиховој исхрани, школовању и духовном животу, али и начину финансирања склоништа. Велики дио тих података је сачуван захваљујући њеном дневнику, који је водила од првог дана доласка у Битољ. Након своје службе у Битољу, која је завршена почетком Другог свијетског рата, када је склониште прекинуло са радом, Надежда се замонашила и постала монахиња, и касније игуманија Ана. Њен битолски дневник, заједно са осталим списима и препискама објавило је сестринство манастира Враћевшнице, чија је игуманија била. Захваљујући том дневнику, данас имамо доста детаљних података из свакодневног живота „Богдај“-а, али и о улози владике Николаја у оснивању и раду ове установе.

Као тачан датум почетка рада у дневнику стоји 01. децембар 1935. године¹⁵. Максималан број дјече која су боравила у склоништу је био око осамдесет, и тај број је достигнут убрзо након отварања склоништа.¹⁶ Иако се радило о установи коју је за потребе напуштене и сиромашне дјече основала епархија охридско-битолска Српске Православне Цркве, на челу са епископом Николајем, њен карактер је био такав да састав штићеника није зависио од њихове вјероисповјести, нити од националне припадности. Искључиви принцип по којем су дјеца у овој установи окупљана, био је њихова потреба, о чему свједочи и чињеница да је међу штићеницима био и велики број муслиманске дјече¹⁷. Осим бриге око смјештаја, одјевања и исхране штићеника, водило се рачуна и о њиховом духовном животу. Штићеници су редовно учествовали у богослужбеном животу Цркве, али опет и у том сегменту рада сиротишта се водило рачуна, тако да дјеца муслиманске вјере нису ишла на православна богослужења. Посебна брига о муслиманској дјечи у склоништу је видљива и кроз податке који се односе на припремање хране за дјецу, гдје видимо да се строго водило рачуна да се за муслиманску дјецу

14 Internet, www.starateljstvo.rs/bogdaj/

15 Ацић, *Богдај, Дневник*, 815.

16 Исто.

17 Ацић, *Богдај, Дневник*, 822.

припрема храна која им је по њиховој вјери дозвољена за употребу.¹⁸ Из свега је видљиво да је склониште имало искључиво хуманитарни карактер и да не постоји ниједан сегмент рада склоништа који би се могао протумачити другачије. Надежда Ацић у свом дневнику свједочи како је и сам владика Николај стално наглашавао да се према муслиманској дјечи мора односити са посебном пажњом, како неко од муслиманског становништва не би помислио како се склониште користи за покрштавање муслиманске дјеце¹⁹. Још један податак говори у прилог чињенице да је склониште имало искључиво хуманитарни карактер, а то је начин на који су проналажена дјеца којима је била потребна помоћ. Информације о потребитој дјечи управи склоништа су долазиле из школе. Учитељи и наставници су указивали управи склоништа на дјецу којима је помоћ склоништа била неопходна.²⁰ С обзиром да су школе биле мјешовитог националног и вјерског састава и како ученика тако и учитеља, није могло бити говора о неким посебним условима везаним за вјерску и националну припадност бираних штићеника, осим реалне потребе. Сличне релације које су важиле за састав штићеника, важиле су и у случају финансирања склоништа. Епархија охридско-битољска као оснивач склоништа је била главни носилац и у материјалном погледу, тако што су рад склоништа осим самог владике Николаја помагале и многе црквене општине и манастири, како из епархије охридско-битољске, тако и шире. Осим тога, у раду склоништа својом помоћу су учествовали и свештеници лично, али и многе занатлије, трговци, и готове све угледне битољске куће, без обзира на нацију и вјеру, као и на врсту посла којим су се бавиле.²¹

Дјечије склониште „Св. Никола“ у Битољу радило је истом динамиком и по одласку владике Николаја на мјесто Епископа Жичког и радило све до почетка окупације у Другом свјетском рату, када је због реалних прилика склониште престало са радом. Након Другог свјетског рата рад склоништа није обнављан.

2.3. Харитативна дјелатност епископа бачког др Иринеја Ћирића

Рад епископа бачког др Иринеја Ћирића на харитативном пољу везује се за вријеме Другог свјетског рата и мађарску окупацију Бачке. Након окупације мађарска окупациона власт је почела са

18 Ацић, *Богдај, Дневник*, 839.

19 Ацић, *Богдај, Дневник*, 818.

20 Ацић, *Богдај, Дневник*, 826.

21 Ацић, *Богдај, Дневник*, 825.

насилном депортацијом српског становништва које се на простор Бачке доселило након завршетка Првог свијетског рата, као и старосједиоце који су у Првом свијетском рату учествовали у саставу српске војске.²² Са тим циљем основали су неколико сабирних центара широм Бачке из којих су сабрано становништво даље депортовали у неколико концентрационих логора које су основали за ту потребу. Један од тих логора налазио се у мјесту Шарвар у Мађарској. Прва интернирања колонизованог српског становништва са простора Бачке у логор у Шарвару почела су већ у јуну 1941. године. У том логору је осим одраслих особа било смјештено и 2.800 дјеце и 180 мајки са новорођенчадима.²³ Првобитни напор Црквених општина са простора Бачке на челу са епископом Иринејем, био је усмјерен управо на ослобађање најугроженијих категорија интернираног становништва, дјеце и мајки са новорођенчадима. Поред акције спасавања из логора Шарвар, уз харитативни рад епископа Иринеја се везује и оснивање Дјечије болнице у Новом Саду. Болница је основана за потребе лијечења дјеце која су спасена из логора Шарвар, међу којом је било доста обољелих од туберкулозе.²⁴ И након тога, све до краја окупације, епископ Иринеј је улагао велике напоре и за ослобађање одраслих из концентрационог логора Шарвар.²⁵

Акција спасавања дјеце из логора Шарвар није се десила одједном. Убрзо након првих информација о интернирању српског становништва у Шарвар, Црквена општина Нови Сад формирала је одбор за помоћ интернираном становништву у виду хране, одјеће и других потрепштина²⁶. Прије тога, било је случајева у неколико других Црквених општина да су покренуте успјешне акције спасавања интернираног становништва још из сабирних центара, прије њиховог транспортовања у концентрационе логоре у Мађарској.²⁷ Међутим, забиљежено је и неколико безуспјешних покушаја спасавања становништва које је већ било транспортовано у логоре у Мађарску.²⁸ Првобитна идеја да се помоћ сакупља и шаље преко Цркве појавила се међу члановима Црквене општине Нови Сад захваљујући чињеници да су мађарске окупационе власти имале позитиван однос према Цркви²⁹. Искусним маневрима представника Црквене општине, ситуација се развијала у позитивном правцу,

22 Вуковић, *Спавање српске дјеце*, 51.

23 Вуковић, *Српски јерарси*, 201.

24 Исто.

25 Исто.

26 Петковић, *Акција спасавања*, 76.

27 Вуковић, *Спавање српске дјеце*, 52.

28 Исто.

29 Исто.

тако да је већ почетком априла 1942. године из Шарвара кренуо први транспорт дјеце назад у Бачку.³⁰ Дозвола мађарских власти за транспорт дјеце из логора Шарвар односила се на мушку дјецу до 14 година и женску до 15 година старости.³¹ Тај први од шеснаест транспорта дјеце, колико их је укупно реализовано, бројао је 186 дјеце.³² О тешкоћи ситуације и условима живота у Шарвару, који су у највећој мјери и алармирали чланове Црквених општина да нешто учине по том питању, свједочи и податак да је од укупног броја од 8.500 људи који су прошли кроз логор Шарвар, већ прве године њих 700 умрло.³³ Истовремено, ако са укупним бројем логораша упоредимо број од 2.996 ослобођене дјеце која су спасена из логора захваљујући акцији коју је предводио владика Иринеј Тирић, међу којима је било 184 новорођенчета са својим мајкама, јасно видимо колики је то био подухват. Међутим, извлачење дјеце из тешких услова живота у логору није био и крај акције спасавања, то је био само први корак. Даљи напори су били усмјерени на њихово адекватно збрињавање, што такође није био мали посао. Дјеца су распоређивана по разним мјестима у Бачкој, у којима је преко Црквених општина био организован смјештај по српским старосједилачким породицама.³⁴ На тај начин је дјецу осигуран трајан смјештај, храна, одјећа и обућа, али је велики напор био потребан да им се омогући и редовно образовање. Подразумјевало се, с обзиром да су спасавање и збрињавање дјеце организовале Црквене општине, да је у оквиру збрињавања вођено рачуна и о духовним потребама дјеце и осталих категорија који су спасавањем били обухваћени. Старање о духовним потребама интернираног становништва било је организовано још у вријеме њиховог боравка у Шарвару. Владика Иринеј је у координацији са надлежним епископом будимским Георгијем Зубковићем, организовао одлазак свештеника у Шарвар, посебно о већим празницима.³⁵ Том приликом су осим обављања обреда, уредно обављани и административни послови. На посебно инсистирање владике Иринеја, веома пажљиво и детаљно је обављано уношење података о рођеним и умрлим у матичне књиге.³⁶ Посебна пажња у оквиру старања о духовним потребама дјеце спасене из Шарвара посвећена је словеначкој дјецу која су акцијом спасавања такође обухваћена. Наиме, мађарске окупационе власти

---

30 Петковић, *Акција спасавања*, 77.

31 Исто.

32 Вуковић, *Спасавање српске деце*, 56.

33 Исто.

34 Вуковић, *Спасавање српске деце*, 59.

35 Вуковић, *Спасавање српске деце*, 57.

36 Вуковић, *Спасавање српске деце*, 56.

су у Шарвар интернирали и колонизирано словеначко становништво из Међимурја, тако да се приликом спасавања дјеце из Шарвара, у транспортима нашло укупно 206 словеначке дјеце.³⁷ Првобитна идеја је била да, управо ради лакшег организовања духовног старања, та дјеца буду распоређена по римокатоличким домаћинствима. Међутим, када је установљено да за за то нема могућности, дјеца су распоређена по српским домаћинствима, с тим да су додатни напори уложени да се тој дјечи омогући похађање римокатоличке вјеронауке и обреда.³⁸ Акцијом спасавања дјеце и мајки са новорођенчадима није престала брига за преостало интернирано становништво у Шарвару. Током 1943. године спасено је и 647 старца и старица српске и словеначке националности, који су смјештени по домаћинствима у Бачкој, док су настављене акције прикупљања и слања хране за оне који су остали у логору.³⁹ Упркос свим напорима, ипак је и након завршетка акције спасавања у логору Шарвар међу преосталим интернираним становништвом остао и одређени број дјеце.⁴⁰

Следећи изазов са којима су се организатори спасавања интернираног становништва суочавали јесте тешко здравствено стање у којем су се налазила дјеца спасена из Шарвара. Информације које су долазиле до владике Иринеја о броју дјеце која болују од туберкулозе су биле алармирајуће.⁴¹ Међу свештенством, од којег су информације са терена и долазиле, потекла је идеја и предлог о оснивању болнице за потребе лијечења обољеле дјеце.⁴² У веома кратком року након предлога предузети су први административни кораци за оснивање дјечије болнице. Епархијски управни одбор је формирао болнички одбор и донио одлуку да ће исти радити под њиховим надзором, док је мјесто управника болнице резервисано за некога из медицинске струке. Болница је почела са радом средином 1942. године и за њеног првог управника постављен је др Јован Поповић.⁴³ Рад болнице је углавном финансиран из фонда који је установљен од стране Црквених општина епархије бачке, уз помоћ мађарске владе и појединачних прилога.⁴⁴ Формирана су сва потребна управна тијела која су доносила одлуке о начину рада болнице. Запослени љекари, болничари и помоћно особље су примали плате,

---

37 Вуковић, *Спасавање српске деце*, 60.

38 Исто.

39 Исто.

40 Вуковић, *Спасавање српске деце*, 63.

41 Петковић, *Акција спасавања*, 78.

42 Вуковић, *Спасавање српске деце*, 59.

43 Петковић, *Акција спасавања*, 78.

44 Петковић, *Акција спасавања*, 78.

а лијечење је било потпуно бесплатно.⁴⁵ Стално особље било је састављено од 5 љекара, рентгенолога, 6 болничара, 2 чиновника и 17 куварица и осталог помоћног особља.⁴⁶ Све специјалистичке прегледе који нису могли бити обављени од стране сталног љекарског особља обављали су српски љекари специјалисти из Новог Сада и на тај начин помагали рад болнице. У оквиру редовних активности водило се рачуна и о васпитању и образовању дјеце која су била на дужем лијечењу. Били су им одређени учитељи, међу којима је био постављен и стални вјероучитељ. Болница је била организована у три одјељења, у првом су боравила сва дјеца до 6 година, у другом женска дјеца старија од 6 година и у трећем мушка дјеца старија од 6 година.⁴⁷ Постојало је и једно истурено одјељење за лијечење одраслих особа у Суботици. Према извјештајима из 1944. године, укупан број пацијената који је до тада прошао кроз болницу износио је 425, од чега је умрло 35, док је болницу након излијечења напустило 270 особа. Тренутни број пацијената тада је износио 120.⁴⁸ Укупан број пацијената који су прошли кроз болницу до њеног затварања износио је 441, од којих је њих 40 умрло.⁴⁹ Након затварања болнице, инвентар је поклоњен војним болницама које су лијечиле и рањенике али и војнике обољеле од туберкулозе.

2.4. Вјерско добротворно старатељство

Вријеме након завршетка Другог свијетског рата и политичких промјена које су тада настале на простору Југославије, донијело је и Српској Православној Цркви мноштво нових изазова и искушења. Ако узмемо у обзир да је Српска Православна Црква у рату остала без свога поглавара који је био интерниран, да је један број епископа или убијен или протјеран са својих катедри, да је велики број свештеника убијен и протјеран, а исто тако и вјерни народ, било је јасно да је њена улога у социјалном погледу у великој мјери морала бити нарушена. Такви услови су довели до тога да у периоду након завршетка Другог свијетског рата харитативне дјелатности организоване од стране Цркве готово није ни било. Први озбиљнији помак учињен је 1967. године, када је иницијативом патријарха Германа Ђорића, основано Вјерско добротворно старатељство.

Наиме, 15. децембра 1966. године, патријарх Герман донио је

45 Петковић, *Акција спасавања*, 79.

46 Вуковић, *Спасавање српске деце*, 67.

47 Исто.

48 Исто.

49 Петковић, *Акција спасавања*, 82.

одлуку о формирању Вјерског добротворног старатељства. Та одлука је била поткријепљена чињеницом да је постојање једне такве црквене установе било предвиђено чланом 178 Устава Српске Православне Цркве из 1932. године.⁵⁰ Патријархова одлука је иницирана предлогом Црквене општине Београд, а у дјело је спроведена 01. фебруара 1967. године, када се почело са организацијом Вјерског добротворног старатељства у Београду.⁵¹ Иако су секције рада старатељства формиране још 28. септембра 1967. године, са организованим радом се почело тек 19. марта 1969.⁵² У прво вријеме рада није било много харитативних дјелатности, већ је рад Вјерског добротворног старатељства био усмјерен на развој унутрашње мисије Српске Православне Цркве. Један од видова харитативне дјелатности тог периода био је рад помоћне школе, која је почела са радом 1967. године. Циљ рада помоћне школе био је да се помогне ученицима свих узраста у савлађивању градива, кроз организовање стручне бесплатне помоћи. У вријеме трајања рада помоћне школе, око 100 предавача је бесплатно одржало 5.000 часова за 750 ученика.⁵³ Харитативном дјелатношћу Вјерског добротворног старатељства у то вријеме руководио је патријархов викарни епископ др Данило Крстић. Осим рада помоћне школе, било је још спорадичних акција обиласка болесних и немоћних, као и појединачних случајева додјеле једнократне новчане помоћи сиромашним. Акција која је у овом периоду посебно вриједна спомена је помоћ грађанима Бања Луке након земљотреса 1969. године коју је Вјерско добротворно старатељство упутило у новцу, одјећи, обући и храни⁵⁴. У периоду након 1977. године долази до опадања рада старатељства, све до 1989. године, када потпуно престаје са радом.⁵⁵ Рад старатељства је поново покренут у децембру 1998. године, благословом патријарха Павла Стојчевића, када започиње период који се у историји рада Вјерског добротворног старатељства може назвати периодом развоја његове харитативне дјелатности. Поред многих активности, као што су организација бесплатне додатне наставе, посјета затворима и старачким домовима, финансијске и друге врсте помоћи вишечланним породицама и другим угроженим категоријама становништва, централна активност постаје рад црквене кухиње. Црквена кухиња је основана 2010. године благословом садашњег патријарха Иринеја. Од самог оснивања до данас број корисника је у сталном порасту,

---

50 ВДС 1967-1977, 6.

51 Исто.

52 ВДС 1967-1977, 10.

53 ВДС 1967-1977, 16.

54 ВДС 1967-1977, 18.

55 Архив, ВДС.

тако да се у црквеној кухињи данас, свакодневно припрема храна за преко 2.000 корисника.⁵⁶ Осим у просторијама црквене кухиње, храна се дијели и на још четири пункта црквене кухиње на територији Београда.⁵⁷ Рад црквене кухиње се највећим дијелом финансира од стране Црквених општина архиепископије београдско-карловачке, као и од стране разних добротвора који директно помажу рад црквене кухиње. Поред тога, финансије за рад црквене кухиње се обезбјеђују и захваљујући различитим хуманитарним акцијама које организује Вјерско добротворно старатељство уз помоћ јавних личности из разних друштвених сфера.⁵⁸

2.5. Добротворна организација „Мајка Девет Југовића“

Ратна збивања деведестих година су имала свој врхунац у страдању српског народа на Косову и Метохији. Врхунац страдања није само у чињеници да је то последњи сукоб у којем је од распада Социјалистичке Федеративне Републике Југославије српски народ страдао, већ у чињеници да српски народ на Косову и Метохији страда и данас, готово двадесет година од окончања ратних дејстава. Управо из тог разлога, Српска Православна Црква је била позвана да својим харитативним дјеловањем на том простору покуша да ублажи последице тога страдања.

На Косову и Метохији под окриљем Епархијског управног одбора епархије рашко-призренске основана је добротворна организација „Мајка Девет Југовића“. Њен основни задатак је организовање рада народних кухиња на простору Косова и Метохије. Прва народна кухиња у њиховој организацији отворена је 21. новембра 2001. у Новом Брду и првобитно је имала 83 корисника.⁵⁹ Храна из те прве народне кухиње допремана је и до 47 километара удаљености. Следећа кухиња отворена је 2007. године за простор Доње Косовске Каменице, а већ 2008. године и у старом парохијском дому у селу Кормињане за Горњу Косовску Каменицу.⁶⁰ Годину дана касније, 2009. године у селу Врбовац је почела са радом народна кухиња за простор општине Витина. У току 2010. године отворене су двије народне кухиње, и то у метохијском селу Видање, 22. маја, и пар мјесеци касније, 28. јула за простор гњиланске општине.⁶¹

56 *Летопис ВДС*, 17.

57 Исто.

58 *Летопис ВДС*, 18.

59 Архив, „Мајка Девет Југовића“.

60 Исто.

61 Исто.

Корисници народних кухиња су углавном породице са великим бројем дјече, стари, болесни и тежи социјални случајеви. Осим тога, у народним кухињама се припремају и сендвичи за школе које имају велики број ученика који пјешке долазе до школе са велике удаљености. С обзиром на развој ситуације од оснивања кухиња до данас, присутна је константна тенденција раста броја корисника. Тренутно се у шест народних кухиња припрема храна за 2.100 сталних корисника, са просјечним порастом корисника од једне породице недељно⁶². Оно што је важно напоменути јесте да корисници услуга народних кухиња нису искључиво Срби. У свих шест народних кухиња услуге народних кухиња користе 21 албанска и 19 ромских породица,⁶³ што најбоље говори о чисто харитативном карактеру ове организације. Највећи дио средстава за рад народних кухиња обезбјеђује Епархијски управни одбор епархије рашко-призренске уз помоћ добровољних прилога и различитих хуманитарних акција. Велики дио намирница које се користе у кухињама долазе из сопствене производње чиме се обезбјеђује одређена материјална независност у раду за будући период. Добротворна организација „Мајка Девет Југовића“ осим рада народних кухиња организује и спроводи и друге различите хуманитарне акције и пројекте, попут обнове повратничких имања и програма запошљавања повратника на Косово и Метохију.

2.6. Центар за рехабилитацију – „Земља живих“

Осим сиромаштва и глади као најраспрострањенијих друштвених проблема, један од највећих проблема новијег доба јесу болести зависности. Број зависника је у последњим деценијама широм свијета у великом порасту. Такав тренд је нажалост присутан и у Србији. Спровodeћи своје послање, а то је да води сталну бригу о повјереном народу, Српска Православна Црква је и на овом плану покренула одређене активности како би своје социјално служење, као и много пута раније, прилагодила свим потребама и изазовима који се пред нашим друштвом појављују.

Центар за психо-социјалну рехабилитацију и ресоцијализацију обољелих од болести зависности – „Земља живих“ основан је 2005. године под окриљем манастира Ковиља а по благослову епископа бачког др Иринеја Буловића. Оснивач и вођа пројекта је данашњи митрополит загребачко-љубљански др Порфирије Перић, који је у вријеме оснивања центра био викарни епископ епископа бачког

---

62 Исто.

63 Исто.

и игуман манастира Ковиља. Пројекат центра одвија су у четири терапијске заједнице: Ченеј, Вилово, Брајковац и Сланкаменачки виногради, у којима тренутно борави око 100 штићеника.⁶⁴ Од оснивања центра до данас кроз терапијске заједнице је прошло 2.500 људи, од којих је 300 успјешно завршило програм рехабилитације и ресоцијализације.⁶⁵ Највећи број штићеника се налази у заједници услијед проблема зависности од дрога, мада у заједници има случајева и разних других поремећаја који се могу сврстати међу болести зависности. Лијечење у терапијским заједницама се спроводи нефармаколошки уз коришћење искључиво хришћанских духовних метода. Цјелокупан процес лијечења у терапијским заједницама се спроводи уз надзор неколицине компетентних психотерапеута. Поступак лијечења подразумјева боравак у потпуној изолацији, али на добровољној бази, што значи да штићеник без присиле улази у заједницу и у сваком тренутку може да је напусти. Боравак у терапијској заједници је потпуно бесплатан, што осим хуманитарног карактера има и своју терапеутску улогу. Наиме, основна средства за живот у заједницама су обезбјеђена од стране Цркве, али доста средстава за живот осигуравају сами штићеници у самој заједници кроз рад на сопственој економији. На тај начин се буди лична одговорност, што у крајњем исходу представља велику помоћ приликом лијечења зависности.

О озбиљности рада центра додатно говоре и чињенице да је програм рехабилитације и ресоцијализације зависника прихваћен од стране већине званичних државних институција које се директно или индиректно баве борбом против зависности. Између осталих, центар има потписане протоколе о сарадњи са Министарством здравља, Министарством унутрашњих послова и Министарством омладине и спорта Републике Србије, Канцеларијом за борбу против дрога Републике Србије и Српским љекарским друштвом.⁶⁶

---

64 Архив, „Земља живих“.

65 Исто.

66 Архив, „Земља живих“.

3. ЗАКЉУЧАК

Правећи одређени пресјек различитих историјских момената у којима су дате прилике условиле посебне услове живота у нашем друштву, а самим тим и реакцију Цркве која се у тим моментима манифестовала на том пољу, добијамо јаснију слику социјалног карактера мисије Српске Православне Цркве у периоду 1918.-2018.

У овом раду показали смо неколико важнијих примјера социјалног служења Српске Православне Цркве, који су смјештени у различитом времену у последњих сто година, али и у различитим географским просторима. Заједничко у свим временским периодима и у свим географским просторима било је то што се све то дешавало под духовним окриљем Српске Православне Цркве, која је, а то смо показали, на изазове на харитативном плану одговарала са веома високим степеном залагања и одговорности.

Осим самих чињеница харитативног рада, важно је нагласити и једну другу димензију која се кроз сам харитативни рад пројавила. Наиме, ниједан од наведених примјера социјалног служења Српске Православне Цркве у протеклих сто година, није био израз рада и служења само и искључиво црквене јерархије. У покретању идеја и самој реализацији, у сваком од ових примјера, велику улогу су имали они који у Цркви сачињавају онај њен бројнији дио, а то је народ Божији. Самим тим, сваки успјех у социјалном служењу Цркве помаже онима који то не разумију, да препознају шта је то Црква, како она живи и који су њени циљеви, домети и границе. Ова чињеница отвара једну посебну призму, али исто тако отвара и једну нову тему, из које треба да покушамо да сазнамо како Црква може самим својим животом, служењем и свједочењем да на социјалном плану помогне сваком друштву, а посебно српском, у којем је у великој мјери присутно хришћанско наслијеђе. Правац пажње у том случају требао би бити усмјерен на универзално хришћанско учење о љубави према ближњима, које је способно створити велики број друштвено одговорних људи чије би служење могло помоћи у рјешавању мноштва социјалних проблема. Сматрам да смо дио тога могли видјети и на овим изложеним примјерима харитативне дјелатности Српске Православне Цркве у периоду 1918-2018.

ЛИТЕРАТУРА

Архив, ВДС. - Архив Верског добротворног старатељства, Београд

Архив, „Мајка Девет Југовића“ - Архив Добротворне организације „Мајка Девет Југовића“, Грачаница

Архив, „Земља живих“ - Архив Центра за рехабилитацију и ресоцијализацију оболелих од болести зависности – „Земља живих“, Нови Сад

Ацић, Богдај, Дневник Ацић, А. „Дневник дечијег склоништа Св. Николе у Битољу“, *Сабрана дела Еп. Николаја Велимировића*, I, Шабац 2013., 813-890.

Васић, *Прва српска игуманија* – Васић, Т., *Прва српска игуманија после средњег века*, Београд 2006.

ВДС 1967-1977 - *Верско добротворно старатељство 1967-1977.*, Посебно издање, ур. Радомир Ракић, Милисав Протић, Београд 1977.

Вуковић, *Спасавање српске деце* Вуковић, С., „Спасавање и збрињавање српске деце (из Шарварског логора) током II светског рата“, *Календар Црква*, Београд 1992., 51-68.

Вуковић, *Српски јерарси* Вуковић, С., *Српски јерарси од IX до XX века*, Београд, Подгорица, Крагујевац 1996.

Давидовић, *СПЦ у БИХ* Давидовић, С., *Српска Православна Црква у Босни и Херцеговини, 960-1930 год.*, Нови Сад 1998.

Јев. Мт. „Јеванђеље по Матеју“, *Свето Писмо Новог Завета*, Београд 1999.

Летопис ВДС - Верско добротворно старатељство, Летопис, ур. Владимир Марковић, Београд 2017.

Петковић, *Акција спасавања*, Петковић, Г. „Акција спасавања деце српске и словеначке националности из логора Шарвар“, *Словеника III*, Београд 2017., 73-85.

Петковић, *Манастир Кувеждин* Петковић, С., *Српски женски манастир Кувеждин*, Сремски Карловци 1930.

Boris Milinkovic

**THE SOCIAL CHARACTER OF THE SERBIAN
ORTHODOX CHURCH MISSION FROM 1918-2018**

Resume

If we analyse the words of Jesus Christ delivered to us by the Gospel according to St Matthew (Mt 22, 38-40), we can see that one of the two major ideas of Christianity is love for our fellow human beings. This fact is the starting point for any discussion about the role of the Church in solving social problems in any society that accepts Christian values. In order to recognize the basic elements of the social character of Orthodox Church mission in the period from 1918-2018, we paid attention to some of the major points in that period. The first one is the role of the Serbian Orthodox Church in the period after the huge suffering in the World War I. Then we talked about the position and possibilities in which the Church was acting during and after World War II. The next major point of the biggest challenges for the Serbian Orthodox Church were the wars waged on the territory of ex-Yugoslavia during the 1990's and social problems we have been facing with for the last 20 years, which are direct or indirect consequences of armed conflicts. From this standpoint we analysed social acting of the Church during the century in which the Serbs had many victims and suffered a lot. The whole society had to act, including the Church. Using the examples of charitable activities of the Serbian Orthodox Church for the mentioned period, we pointed out what the special activities of the Church were, compared with other organizations engaged in solving the social problems in our society. Besides this we launched additional question for studying - what is the influence of expansion and strengthening of evangelical teachings on solving those problems in our society.

Keywords: The Serbian Orthodox Church , mission, Gospel, service.

---

67 Овај рад је примљен 10. октобра 2018. године, а прихваћен на састанку Редакције 18. децембра 2018. године.